

A vizsgált iskolák tagozatos osztályaiban sehol, a normál osztályokban pedig csak ritka kivételként fordult elő, hogy több évfolyam tanult együtt. Ugyanakkor a kisegítő osztályokban gyakoriak voltak az egész alsó, vagy felső tagozatot együtt oktató összevont tanulócsoporthok. Azt tapasztaltuk, hogy a kisegítő osztályokban tanító pedagógusok között az átlagosnál magasabb a képesítés nélküliek aránya, ugyanakkor meglepően kevés a gyógypedagógus végzettségű tanár; vagyis gyakori, hogy a kisegítő osztályokat megfelelő szakmai végzettség nélküli tanítók oktatják. És miután a kisegítő osztályok a normál általános iskoláitól eltérő tantervekkel dolgoznak, a gyerekeknek kevés az esélyük arra, hogy ezekből az osztályokból átkerüljenek a normál színvonalú oktatásba, vagyis ez az oktatási forma gyakorlatilag kizárja őket a középfokú továbbtanulásból.

A cigány szülők többsége azonban nem csak az oktatás minősége miatt ellenzi, ha a gyereket kisegítő osztályba irányítják, hanem azért, mert ezek az osztályok manapság is az iskolán belüli elkülönítés eszközei. 2000-ben azt tapasztaltuk, hogy a normál osztályokba járó cigány gyerekek közül 9%-nak volt minden osztálytársa cigány, és 30%-uk járt olyan osztályba, ahol a többség cigány volt, míg a kisegítőssők közel egyötödének volt minden osztálytársa cigány, és közel kétharmaduk esetében az osztálytársak többsége. Vagyis a cigány gyerekek számára a nemcsak a továbbtanulási esélyeket csökkenti a kisegítőbe kerülés, hanem a társadalmi integráció esélyeit is.

5. tábla: A cigány tanulók aránya az osztály típusa szerint (%)

Cigány arány	Tagozatos	Normál	Felzárkóztató	Kisegítő	Összesen
Mindenki	8,1	50,0	18,4	9,1	
Többség	1,7	28,5	40,0	65,3	29,8
Fele	6,8	14,1	7,1	13,3	
Kisebbség	59,3	42,3	6,7	8,2	40,5
Néhány	32,2	7,0	3,3	1,0	7,4
Összesen	3,2	90,0	1,6	5,3	100
N	59	1675	30	98	1862

Forrás: Cigányszegregáció, iskolai kérdőív, 2000.

Az 1993-as oktatási törvény a szülőket a korábbinál jelentősebb iskoláztatási "jogosítványokkal" ruházta fel: hozzájárulásuk nélkül a gyerek nem helyezhető el semmilyen oktatási intézményben, vagy tanulócsoporthban, nézetkülönbség esetén akár évente kérhetik a szakértői bizottságok javaslatainak felülvizsgálatát. A "fellebbezéssel" a cigány szülők igen ritkán élnek, holott többségük úgy érzi, hogy gyerekeik alacsony színvonalú oktatásával és nemzetiségi szempontú elkülönítésével súlyos jogsérelem éri őket.

Liskó Ilona

Az integrált hallássérült gyermekek sikeres iskolai teljesítményét befolyásoló tényezők

A speciális nevelési szükségletű, ezen belül a hallássérült gyermekek integrációja az 1993-as Köznevelési törvény megszületése óta létező alternatíva a magyar köznevelésben. Az alapjai-

ban megfelelő törvényi szabályozáshoz azonban a megvalósítást biztosító anyagi eszközök, illetve az integrált nevelést segítő szolgáltatások csak korlátozott mértékben társulnak, s ez kedvezőtlenül befolyásolja a többségi intézmények integrált nevelés irányába ható aktivitását. Nem tekinthetünk el attól sem, hogy a speciális nevelési szükségletű tanulók többségi iskolai, integrált ellátásával szemben Magyarországon jelen van az a jól differenciált, nagy hagyományokkal rendelkező speciális iskolai struktúra is, mely az integrált nevelés jelenlegi megvalósulási feltételei közepette nem egyenrangú alternatívaként jelenik meg. Tovább rontja a speciális nevelési szükségletű gyermekek fogadásának esélyeit az a tény is, hogy a tanárképzési programokba csak érintőlegesen épültek be a speciális nevelési szükségletű gyermekek integrált oktatás-neveléséhez szükséges ismeretek, s nem történt meg az immár közel tizenöt éves múltra visszatekintő integrációs próbálkozások eredményeinek átfogó értékelése sem, melynek nyomán lehetőség nyílna a jelenlegi integrációs gyakorlat tökéletesítésére.

Az 1993/94-es tanévtől a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Hallássérült Pedagógiája Tanszékén folytatott kutatómunka témaválasztását éppen az indokolta, hogy egyrészt a hallássérült gyermekek integrált oktatása-nevelése területén megvalósuló hazai gyakorlatról általánosítható tapasztalatok váljanak hozzáférhetővé, másrészt ezek elemzése hozzájáruljon a működő integrációs modellek eredményességének növeléséhez és a hallássérült gyermekek integrált nevelésének szélesebb körűvé válásához.

A kutatás során a tudatos, nyomon követett integrációban részt vevő hallássérült gyermekek megtalálására törekedtünk. Az adatgyűjtés eredményeként 143 integrált hallássérült gyermek alkotta a vizsgált populációt. Figyelembe véve a vizsgált populáció – szinte minden paraméterében heterogén – összetételét és széleskörű területi elhelyezkedését, a vizsgálat kérdőíves módszerrel történt. Az eredmények matematikai-statisztikai értékelése az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar jogelőd intézménye, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Kutató laboratóriumában, a BMDP programcsomag felhasználásával történt. A vizsgált populáció legfontosabb jellemzői a következők voltak:

1. táblázat A vizsgált populáció eloszlása a nemek szerint

Nem	Esetszám	%
fiú	62	43,4
lány	81	56,6
összesen	143	100,0

2. táblázat A vizsgált populáció eloszlása a hallássérülés foka szerint

Hallássérülés foka	Esetszám	%
enyhe nagyothalló (25–40 dB)	34	23,7
közepes nagyothalló (40–60 dB)	77	53,8
súlyos nagyothalló (60–90 dB)	24	16,7
siket (90 dB felett)	3	2,0
adathiány	5	3,4
összesen	143	100,0

3. táblázat A vizsgált populáció osztályfokok szerinti eloszlása ($n = 143$)

Osztályfok	Esetszám	%
óvoda kiscsoport	7	4,9
óvoda középső csoport	11	7,7
óvoda nagycsoport	13	9,2
általános iskola 1. osztály	10	7,0
általános iskola 2. osztály	20	14,1
általános iskola 3. osztály	21	14,8
általános iskola 4. osztály	10	7,0
általános iskola 5. osztály	5	3,5
általános iskola 6. osztály	7	4,9
általános iskola 7. osztály	10	7,0
általános iskola 8. osztály	4	2,8
középiskola 1. osztály	7	4,9
középiskola 2. osztály	10	7,0
középiskola 3. osztály	4	2,8
középiskola 4. osztály	2	1,4
középiskola 5. osztály (techn.)	1	0,7
adathiány	1	0,7
összesen	143	100

A vizsgált populáció 22%-a (31 fő) óvodás, 61%-a (87 fő) általános iskolás, 17%-a (24 fő) középiskolás.

Az életkor és az osztályfok összevetését 106 esetben tudtuk elvégezni. A kapott eredmények minden osztályfokon az integrált hallássérült tanulók túlkorosságát mutatják. Az óvodai nevelés kezdete esetükben a 4. életévre tehető ($x=4,3$, min. 4,0 év, max. 5,0 év), az iskolába lépésre pedig a betöltött 7. életévet követően kerül sor ($x=8,5$, min. 7,0 év, max. 9,0 év). A nyolcadik osztályt a vizsgált populáció 15 éves kora után fejezi be ($x=15,5$, min. 15,0 év, max. 17,0 év). Az általánosan megjelenő túlkorosság azonban a vizsgálat tanúsága szerint nem az osztályismétlések eredménye, mindössze 11 gyermek esetében jeleztek bukást a vizsgált populációban. A túlkorosságot feltehetően az eredményezi, hogy a hallássérült gyermekek intézményes nevelése – a beszédfejlődés megindulásának késése miatt – későbbi életkorban kezdődik.

Jelen beszámolóban az integrált hallássérült gyermekekkel foglalkozó kutatás azon eredményei kerülnek ismertetésre, melyek a vizsgált populáció tanulmányi eredményességét befolyásoló tényezőkre vonatkoztak. Az integrált nevelés eredményessége többek között a többségi iskola követelményeinek való megfelelésben ragadható meg, így indokoltnak tűnt megvizsgálni, hogy az integrált hallássérült gyermekek tanulási teljesítményét milyen tényezők befolyásolják. Arra kerestünk választ, hogy kimutatható-e a hallássérült gyermekekre speciálisan jellemző szubjektív, illetve a gyermek életútjával szoros kapcsolatot mutató objektív tényezők hatása a tanulási teljesítményre? Amennyiben ugyanis a hallássérült tanulók tanulási teljesítményére a vizsgált tényezők külön-külön is hatással vannak, úgy e tényezők mentén meghatározhatóvá válik, hogy melyik gyermek lesz képes a jó általános teljesítmény elérésére a többségi iskolákban.

A vizsgált tényezők – melyek egyben a hallássérült gyermekek integrációja során a leggyakrabban mérlegelt szempontok – a következők voltak: a hallássérülés súlyossága; a hallássérüléshez társuló fogyatékoság; a beszédértés szintje; a beszédérthetőség szintje; a korai hallókészülékes ellátás; részvétel a korai fejlesztésben; az URH adó-vevő alkalmazása; a gyógypedagógiai segítségnyújtás hozzáférhetősége; a szülői aktivitás, melyet elsősorban a gyermek haladása érdekében végzett külön foglalkozás, segítségnyújtás jellemez.

Az integrált hallássérült gyermekek tanulási teljesítményét a többségi pedagógusok három szempontból értékelték: a gyermek osztálytársaihoz viszonyított általános teljesítménye; a gyermek osztályátlagához viszonyított egyes területeken nyújtott teljesítménye; a tanuló egyes tantárgyakban szerzett osztályzatai.

E három szempontú megközelítéssel az volt a célunk, hogy a hallássérült gyermekek iskolai teljesítményeiről szélesebb körben szerezzünk információkat. A hallássérült gyermekek általános, illetve az egyes területeken nyújtott teljesítményének az osztálytársakhoz viszonyított értékelésével arra szerettünk volna választ kapni, hogy milyen elhelyezkedést mutatnak az integrált hallássérült gyermekek az osztály átlagos teljesítménye szempontjából. Az általános teljesítmény értékelése és az egyes területeken nyújtott teljesítmény értékelésének összehasonlítása támpontot ad arra vonatkozóan is, hogy az általános teljesítmény mennyire homogén szerkezetű, vagyis minden részterületre kiterjedően közel azonos teljesítményt, illetve egyesekből igen jó, másokból igen gyenge teljesítményt takar. A részteljesítmények értékeléséhez választott területeknél egyrészt azokra helyeztük a hangsúlyt, melyekben tapasztalataink szerint a hallássérült gyermekeknek nehézségeik vannak, másrészt az olvasás-technika és a matematika szerepeltetésével két olyan területet jelöltünk meg, melyekben a hallássérült gyermekek többsége jó teljesítmény elérésére képes. A tanulási teljesítmény többszpontú megközelítésével az érdemjegyekben tükröződő tanulási teljesítmény megítéléséhez is további támpontokat kaptunk, hiszen nem állt módunkban figyelembe venni az egyes iskolák eltérő színvonalát, illetve a speciális nevelési szükségletű tanulókkal kapcsolatban esetleg fennálló pozitív diszkriminációt.

Annak eldöntésére, hogy az általános teljesítmény globális megítélésének mutatója megfelelően alkalmazható-e az egyes tényezőkkel való összevetésre, statisztikai próbákat végeztünk. Először azt vizsgáltuk, hogy a hallássérült tanulók egyes területeken nyújtott teljesítményei mennyire mutatnak együtt járást. Ennek eldöntésére cluster-analízist végeztünk. A cluster analízis a vizsgált populációt öt különböző elemszámú, viszonylag homogén csoportra osztotta az egyes részterületeken nyújtott teljesítmények alapján:

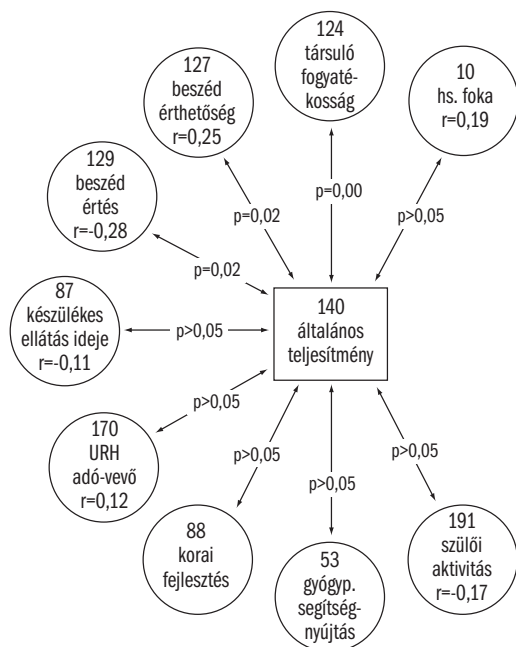
- 1) 24 fős homogén jó értékelésű csoport, tagjai átlagosan minden részterületen az "inkább jobb, mint az átlag" minősítést kapták a pedagógusoktól.
- 2) 14 fős homogén csoport, ahol a szövegértés és a szókincs "inkább rosszabb" minősítést kapott a pedagógusoktól, míg a többi részterület értékelése "átlagos" volt.
- 3) 28 fős homogén közepes értékelésű csoport, ahol minden részterület értékelése "átlagos".
- 4) 12 fős homogén csoport, ahol az olvasástechnika és a matematika "átlagos" értékelése mellett a többi részterület értékelése elmarad, "sokkal rosszabb" minősítést kap.
- 5) 17 fős homogén gyenge csoport, ahol minden részterület a "sokkal rosszabb, mint az átlag" minősítést kapja.

Míg az 1., 3., 5. csoportok minden részterület szempontjából azonos teljesítményt mutattak, addig a 2. és 4. csoport esetében megjelentek a hallássérültek speciális problémái.

A cluster csoportok felállítását követően megvizsgáltuk, hogy az egyes cluster csoportok és az általános teljesítmény kategóriái hogyan viszonyulnak egymáshoz. A chi-négyzet próba

alapján megállapíthattuk, hogy a cluster csoportok az általános teljesítmény kategóriáinak megfelelően rendeződnek el, az együtt járás erőteljesen szignifikáns volt ($p < 0,01$). Ugyanakkor az egyes részterületeken nyújtott teljesítmények értékelése és az általános teljesítmény értékelésének együtt járását korreláció számítással is ellenőriztük, és megállapítottuk, hogy az egyes részterületek értékelése és az általános teljesítmény értékelése szignifikáns együtt járást mutat (minden területen $p < 0,01$). A korrelációs számítást elvégeztük az általános teljesítmény értékelése és az egyes tantárgyak osztályzatai között is, s hasonlóan, minden esetben szignifikáns együtt járást tapasztaltunk ($p < 0,01$). Ennek alapján az általános teljesítmény globális értékelésének mutatója alkalmazható volt a tanulási teljesítményre ható tényezők vizsgálata során. Ugyanakkor a fenti elemzések nyomán az is világossá vált, hogy az így megragadott tanulói teljesítmények valószínűleg nem térnek el jelentősen a valóságos tanulói teljesítményektől.

1. ábra: Az egyes tényezők hatásának vizsgálata

Vizsgálatunk alapján megállapítottuk, hogy az általános teljesítmény tanári értékelése és a hallássérülés foka, a korai hallókészülékes ellátás, a korai fejlesztés, a gyógypedagógiai segítségnyújtás, az URH adó-vevő használata és a szülői aktivitás között nem volt kimutatható szignifikáns összefüggés. A beszédérthetőség, a beszédértés és a társuló fogyatékos az azonban szignifikáns összefüggést mutatott az általános teljesítménnyel, vagyis e három tényező a komplex hatásrendszerből kiemelkedve vélhetően önállóan is befolyásolja az integrált hallássérült tanulók iskolai teljesítményét.

A hallássérült gyermekek beszédérthetősége kapcsán valószínűleg arról van szó, hogy az iskolában nagy számban fordulnak elő olyan verbális megnyilatkozást kívánó helyzetek, melyek azután az általános teljesítmény értékelését is befolyásolják.

A hallássérült gyermekek beszédértésének tanulmányi teljesítményre gyakorolt erős hatása azzal magyarázható, hogy a beszédértési nehézségeket mutató hallássérült gyermekek valóban kevésbé lesznek képesek a többségi iskolai haladásra, mivel a közlések jelentős részét nem értik. Ugyanakkor a tananyagközvetítés módja is befolyásolhatja, hogy az alacsony beszédértési szinten álló tanulók milyen mértékben tapasztalnak nehézségeket az iskolai tanulás során. A dominánsan frontális órávezetés, az előadás és a tanári magyarázat erős hangsúlya nehezíti az alacsony beszédértési szinten álló tanulók haladását. További figyelembe veendő tényező, hogy amennyiben a tanuló erőteljesen támaszkodik a beszédmegértésben a szájról olvasásra, akkor beszédértésére hatással lehet a közlő érthetősége, illetve az, hogy a közlés során látja-e a beszélőt.

A társuló fogyatékoságot mutató csoportban a gyenge általános teljesítményt elérők aránya szignifikánsan nagyobb volt, ugyanakkor vizsgálatunk eredményei arra is utaltak, hogy annak ellenére, hogy a társuló fogyatékoság kedvezőtlenül befolyásolja az általános teljesítményt, egyes esetekben nem teszi lehetetlenné az integráció megvalósítását.

Kutatási eredményeink hozzájárulhatnak a hallássérült gyermekek integrációra való kiválasztásának, illetve alkalmasságának mind pontosabb megítéléséhez. A kép teljességéhez azonban az is hozzá tartozik, hogy a vizsgált integrált hallássérült gyermekek a sikeres integrációra szolgáltatnak példát, hiszen tanulmányaikat jelenleg is a többségi intézményekben folytatják. Az integrált nevelés sikerességét befolyásoló tényezők precízebb megközelítésére a közeljövő kutatási feladatai között kell, hogy szerepeljen azon hallássérült tanulók vizsgálata is, akik a sikertelen integráció után, speciális iskolákban folytatták tanulmányaikat.

Perlusz Andrea

Fogyatékos gyermekek és tanulók helyzete az ezredfordulón

Ez a századforduló a harmadik a magyar történelemben, amikor a gyógypedagógia is jelen van a magyar társadalmi valóságban, amikor szereplői: érintettjei és képviselői hallatnak magukról, számot adnak helyzetükről, teret, lehetőséget kérnek és követelnek a maguk számára, és megoldásokat kínálnak ügyük kezelésére. A törvény kimondja: A fogyatékos gyermeknek joga, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő pedagógiai ellátásban részesüljön attól kezdődően, hogy a fogyatékoságát megállapították.⁸ A gyermekek jogairól 1989-ben New Yorkban született nemzetközi egyezményhez való csatlakozást a Magyar Köztársaság az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki. Ezzel annak szabályai a magyar jogrendszer szerves részévé váltak.

A fogyatékoság a gyógypedagógia egyik alapfogalma. A fogyatékoság jelöli meg azt a tulajdonságot vagy tulajdonságcsoporthoz, amely rászorulttá teszi a gyermeket a gyógypedagógiai ellátásra. A közoktatási törvény meghatározása értelmében gyógypedagógiai ellátásra jogosultak: a testi és érzékszervi fogyatékosok (mozgáskorlátozottak, siketek, nagyothallók, vakok, aliglátók, gyengénlátók); az értelmi fogyatékosok (enyhén értelmi fogyatékosok, középsúlyos értelmi fogyatékosok); beszédfogyatékosok; a "más" fogyatékosok (átható pervazív zavar [autista], pszichés fejlődés egyéb zavara, valamint az iskolai teljesítményzavar).

8 A közoktatásról szóló többször módosított 1993. LXXIX. tv.